

بررسی عوامل شکل گیری جرم در شهرک های اقماری اطراف کلانشهرهای ایران

علی پورجواهری^۱، محمد هاشمی^۲، مهدی ریاضی^۳

^۱دکترای فقه و مبانی حقوق اسلامی، استادیار گروه فقه و حقوق دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یاسوج، یاسوج، ایران

^۲کارشناس ارشد، حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، اراک، ایران

^۳کارشناس ارشد، حقوق خصوص، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

نویسنده مسئول:

محمد هاشمی

چکیده

در طی چند دهه اخیر به دنبال تحولات صنعتی، اقتصادی، اجتماعی و مهاجرت از روستاها به شهرها رشد و گسترش مناطق حاشیه نشین، انواع آسیب های اجتماعی را به دنبال داشته است. امروزه آسیب های اجتماعی از مهم ترین عوامل تهدید کننده امنیت در کلانشهرها محسوب می شوند. حاشیه نشینی و جرم پیوند نزدیکی باهم دارند احساس نامنی در مناطق حاشیه نشین ، تنها به دلیل جرایم خشونت آمیز نیست بلکه ناپنهنجاری ها و رفتارهای اخلاقگرانه چون اعتیاد، ولگردی، تکدی گری و سرقت گذشته از اینکه عامل اصلی ترس و احساس نامنی عمومی اند به نوبه خود قطعاً زمینه رواج گسترده جرایم را نیز فراهم می نمایند. موضوع حاشیه نشینی یکی از معضلات شهری است که از حیث بستر قرار گرفتن برای ارتکاب جرایم مورد توجه کارشناسان حقوقی و قضایی و جرم شناسان بوده. اینکه جرایم در مناطق حاشیه ای بسیار بیشتر از سایر مناطق اتفاق می افتد مورد پذیرش همه است و آمارهای اخذ شده از پرونده های مطروحه در دادگستری نیز حکایت از این واقعیت دارد. در این مقاله هدف نشان دادن بررسی علل و عوامل شکل گیری جرم در شهرک های اقماری اطراف کلانشهرهای ایران می باشد و مبارزه با شکل گیری حاشیه ای جدید و ساماندهی مناطق حاشیه ای موجود بسیار ضروری و حائز اهمیت است و مبارزه و ساماندهی با این هنجارشکنی میسر نمی شود مگر با همکاری کلیه دستگاه های مسئول و اگر چنین استراتژی واحد و مشترک از ناجیه مسئولان صورت پذیرد شاهد کاهش چشم گیر جرایم نیز خواهیم بود. بدوان این مقاله تصویر و چهره ای از حاشیه نشینی و علل شکل گیری آن را ترسیم می کنیم سپس جرایمی که در این مناطق معمولاً اتفاق می افتد و نیز توصیه هایی جهت پیشگیری از وقوع جرم در این مناطق را بیان خواهیم کرد.

کلمات کلیدی: عوامل شکل گیری شهرک های اقماری، حاشیه نشینی، امنیت اجتماعی، جرایم، آسیب اجتماعی.

مقدمه

موضوع حاشیه نشینی یکی از معضلات شهری است که از حیث بستر قرار گرفتن برای ارتکاب جرایم مورد توجه کارشناسان حقوقی و قضایی و جرم شناسان بوده. اینکه جرایم در مناطق حاشیه‌ای بسیار بیشتر از سایر مناطق اتفاق می‌افتد مورد پذیرش همه است حاشیه نشینی، نوعی از سکونت است که در آن افراد در مناطق مجاور شهر اقامت دارند و از حداقل امکانات و خدمات بی‌بهره‌اند البته باید گفت قید مجاور شهر در مواردی نقض می‌شود به این دلیل که شهرک‌های اقماری در نواحی مجاور شهر باعث می‌شود حاشیه‌نشین‌ها بین نواحی شهری جای گیرند به این ترتیب آنچه می‌ماند فقدان برخورداری از حداقل امکانات و خدمات شهری برای ساکنان این مناطق است این امر باعث می‌شود برخی مناطق درون محدوده جغرافیایی شهر جزئی از حاشیه‌نشین‌ها تلقی شود (سیدی، ۱۳۸۴: ۲۹). احساس نامنی در محله، تهها به دلیل جرایم خشونت آمیز نیست بلکه نابهنجاری‌ها و رفتارهای اخلال گرانه چون اعتیاد، ولگردی، تکدی گری و سرقت گذشته از اینکه عامل اصلی ترس و احساس نامنی عمومی‌اند به نوبه خود قطعاً زمینه رواج گسترشده جرایم را نیز فراهم می‌نمایند (تاج زمان، ۱۳۷۸: ۴۴). یا می‌توان گفت حاشیه نشین فردی است مهاجر یا غیر مهاجر که به دلیل فقدان ریاست و تخصص صنفی و نبود بنیان‌های مالی توانمند و طبقه و فرهنگ اجتماعی متناسب با طبقات و فرهنگ متعارف و لازم شهری در حاشیه واقع شده است. این افراد بیشتر به علت عوامل رانش زادگاه خود و کمتر به دلیل عوامل جاذب شهری، زادگاه خویش را ترک کرده و به شهرها روی می‌آورند. آنها به دلیل عدم تطبیق با محیط شهری از یک سو و بر اثر عوامل پس ران شهری از سوی دیگر از محیط شهری پس زده می‌شوند و به تدریج به کانون‌های به هم پیوسته و یا جدا از یکدیگر در قسمت‌هایی از شهر سکنی می‌گزینند به صورتی که محل سکونت و نوع مسکن آنها با محل سکونت متعارف شهری مغایر بوده و مالکیت آنها غالباً غصبی است و همچنین این افراد از نظر وضعیت فرهنگی و اقتصادی نیز با جمعیت شهری تمایز دارند. حاشیه نشینی مشکلات اجتماعی موجود در شهرها را تشدید کرده و آنها را گسترشده تر می‌سازد. وجود حاشیه نشینان در مناطق حاشیه‌ای شهرها به لحاظ تقاضا برای استفاده از منابع آموزشی و پرورشی می‌تواند موجب افزایش فشار بر منابع موجود در این زمینه می‌شود و یا اینکه سطح بی‌ساده را افزایش می‌دهد. و پدیده‌ها و معضلات اجتماعی چنانچه بدون برنامه ریزی و بصورت بنیادین و ریشه‌ای با آنها برخورد نشود موجب پیدایی آنها در شکل و شمایل دیگر خواهد شد (صدیق سروستانی، ۱۳۸۱: ۳۳). با توجه به مطالب مذکور هدف اساسی مقاله حاضر بررسی علل شکل گیری جرم در شهرک‌های اقماری می‌باشد که در پرتو آن به مباحثی نظیر عوامل موثر در پیدایش این‌ها و پیامدهای اجتماعی آن و نیز نقش نشینی در تهدید علیه امنیت اجتماعی پرداخته می‌شود.

تعريف شهرک‌های اقماری و حاشیه نشینی

اقمار اسمی عربی و جمع کلمه قمر می‌باشد. قمر مطابق فرهنگ فارسی معین به معنای "ماه" و یا "سیاره کوچکی" که به دور سیاره‌های بزرگ می‌چرخدن" می‌باشد. بنابر این در زبان فارسی اقمار به معنای ماه‌ها می‌باشد. به طور کلی اقماری به نقاط و یا فعالیت‌هایی کوچکی گفته می‌شود که پیرامون یک نقطه و یا فعالیت بزرگ‌تر و وابسته به آن در حال انجام است. شهرک‌های اقماری به شهرهای کوچکی که در اطراف شهرهای بزرگ و با هدف‌های گوناگون از جمله تمرکز زدایی احداث گردیده اند و یا وجود داشته اند شهرهای اقماری می‌گویند. مانند: فولاد شهر در اصفهان یا شهرک گلستان در شیراز حتی ممکن است برخی از شهرهای اقماری قدیمی تر از کلان شهر باشند مانند شهر ری در تهران و یا با رشد و گسترش کلان شهر به وجود آمده‌اند کرج در تهران یوکوهاما ژاپن بزرگترین شهر اقماری توکیو و حتی جهان است (ستوده، ۱۳۸۰: ۱۸).

تعريف حاشیه نشینی: حاشیه نشینان کسانی هستند که در شهر سکونت دارند ولی به علل و عواملی نتوانسته‌اند جذب نظام اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر شوند و از خدمات شهری بجهه‌مند گرددند (عبدی‌بنی، ۱۳۶۴: ۳۵). اگرچه به نظر می‌آید مهاجرت عامل اصلی شکل دهی و رشد مناطق حاشیه نشینی در شهرهای است، ولی واقعیت این است که بخشی از حاشیه نشینان ساکنین همیشگی شهر می‌باشند که به علت فقر اقتصادی در واحدهای مسکونی غیر متعارف، غیر استاندارد و غیر رسمی زندگی می‌کنند؛ واحدهایی که بعض‌ا از حداقل امکانات و ملزمومات بهداشتی و رفاهی محروم می‌باشند. تصویری که "جارلز آبرامز" از حاشیه نشینی ارایه می‌دهد ساختمن و یا بخشی از شهر است که در آن ویرانی، نارساپی عرصه خدمات درمانی، تراکم جمعیت در واحدهای مسکونی، فقدان آسایش لازم و خطرات ناشی از عوارض طبیعی دیده می‌شود. پی‌فول (۱۹۹۶) معتقد است که مناطق دارای نرخ بالای بزهکاری از ویزگی‌های خاصی چون، بی‌ثبتی جمعیت، تنوع نژادی، جاگایی مکانی رو به تزايد و فقر اقتصادی برخوردار می‌باشند. پارک (۱۹۸۹)، از بین رفتن همبستگی‌های محلی و تضعیف موانع و مناهی گروه اولیه زیر نفوذ محیط شهری را تا حد زیادی عامل افزایش جرم و جنایت در شهرهای بزرگ می‌داند. پارک انسان حاشیه نشین را شخصیتی می‌داند که از حاصل برخورد با پیوند و نظام فرهنگی متفاوت و احیاناً متخصص ظهور می‌نماید. به نظر پارک، چنینی موجود دو

رگه‌ای در زمان واحد نسبت به هر دو نظام احساس همبستگی و تعلق دارد، ولی در عین حال خود را نسبت به هیچ کدام، کاملاً متعلق و متمایل نمی‌داند (انصاری، ۱۳۸۱: ۳۰).

ماهیت شکل گیری شهرک‌های اقماری

افزایش روز افزون شهر نشینی به گسترش هر چه بیشتر سکونت گاه‌های غیر رسمی در جهان مبدل شده است. اما ماهیت سکونت گاه‌های غیر رسمی گرچه در همه جهان یکسان بوده و نتیجه فقر می‌باشد اما از نظر شکل سکونت گاه‌های غیر رسمی شکل گرفته در ایران با سایر نقاط جهان متفاوت می‌باشد. شهرک‌های اقماری در شهرهای بزرگ دلایل زیادی، از جمله تمرکز امکانات در شهرهای بزرگ و توزیع ناعادلانه موقعیت‌های شغلی و ثروت دارد (عبدی نژاد، ۱۳۸۱: ۱۳). این معضل از سال‌های پیش از انقلاب و از زمان اجرای اصلاحات اراضی در حکومت پهلوی آغاز شد و پس از انقلاب اسلامی نیز ادامه و در سال‌های اخیر رشد قابل توجهی داشته است. افزایش مهاجرت روستائیان به شهرهای بزرگ منجر به افزایش مشکلات و ناهنجاری‌های اجتماعی در شهرهای بزرگ می‌شود. ترافیک افزایش می‌باید، شهرک‌های اقماری توسعه می‌باید، بیکاری مهاجرین منجر به توسعه شغل‌های کاذب و افزایش تنشهای اجتماعی و فعالیت‌های مخل آسایش و امنیت اجتماعی می‌گردد. رشد شهرنشینی و صنعتی شدن جوامع شهری و استفاده از رفاه و ارزش‌های مادی موجود در شهرها باعث جذب روستانشینان شده است. عدم تمكن مالی این افراد باعث می‌شود که نتوانند در درون شهرها جایی برای زندگی پیدا کنند لذا به حواشی کلانشهرها جهت سکونت پناه می‌برند. ظهور شهرک‌های اقماری مختلف در کل کشور همگی به نوعی از کانون‌هایی تبدیل شدند که نه تنها هرگز نتوانستند امنیت لازم را برای ساکنین خود به ارمغان آورند بلکه خود همیشه تهدیدی برای کلانشهر پیرامون خود محسوب می‌گردند (مسعودی فر، ۱۳۸۵: ۱۸).

حاشیه نشین‌ها جزء مناطق مستعد ارتکاب جرم هستند، فقدان نظافت امنیتی کافی وجود تعداد زیادی افراد نیازمند و بیکار، سطح پایین سواد، فقدان روشنایی کافی در معابر و وضعیت جغرافیایی بعضی مناطق همه باعث می‌شود مجرمین به راحتی در آنجا پناه گیرند و تا زمانی که این عوامل زمینه‌ساز وجود داشته باشد این مناطق بالقوه جرم خیز خواهند ماند. از علل عدم پیدایش شهرک‌های اقماری مانند (کمی درآمد روسای خانوار و بالا بودن بهای زمین و هزینه ساخت و ساز، دافعه‌های مبدأ، قطعه‌بندی زمین‌های بزرگ، مهاجرت) و از عوامل مجرمانه یا بزهکارانه در بعد از شکل گیری‌های اقماری (سرقت، قتل عام، نزاع های دسته جمعی، تهدید علیه بهداشت عمومی و آلودگی محیط زیست، اعتیاد و خرد و فروش مواد مخدر و مشروبات الکلی) نام برد (بینالو، ۱۳۸۵: ۷۴). این در حالیست که بی‌توجهی و غفلت از سازماندهی حاشیه نشینان و عملیاتی نکردن قابلیت‌های حقوقی و اجرایی در این زمینه؛ هزینه‌های سنگینی را به دولت، جامعه و مردم تحمیل کرده است. شهرک‌های اقماری یکی از بستر های وسیع ناهنگاری‌های اجتماعی است که در صورت تداوم سیاست‌های موجود، می‌تواند کشور را با بحران بزرگی روبه رو کند. حاشیه نشینان در طول سال‌های گذشته هیچ گاه مورد حمایت دولت و گروه‌های سیاسی حاکم قرار نگرفته‌اند، بلکه همواره و با تغییر دولت‌ها و مدیریت شهری همچنان با مشکلات بسیاری مواجه‌اند. احساس ناامنی در محله، تنها به دلیل جرایم خشونت آمیز نیست بلکه نابهنجاری‌ها و رفتار‌های اخلاق‌گرانه چون اعتیاد، ولگردی، تکدی‌گری و سرقت گذشته از اینکه عامل اصلی ترس و احساس ناامنی عمومی‌اند به نوبه خود قطعاً زمینه رواج گسترده جرایم را نیز فراهم می‌نمایند. همانطوریکه اگر پنجره‌ای از ساختمان بشکند و همچنان تعمیر نشده رها گردد به زودی کل ساختمان مندهم خواهد شد. برای پیشگیری از انهدام اجتماع نیز باید به محض شکسته شدن اولین هنجار فوراً با هنجارشکن برخورد کرد. موضوع شهرک‌های اقماری یکی از مضلات شهری است که از حیث بستر قرار گرفتن برای ارتکاب جرایم مورد توجه کارشناسان حقوقی و قضائی و جرم‌شناسان بوده. اینکه جرایم در مناطق حاشیه‌ای بسیار بیشتر از سایر مناطق اتفاق می‌افتد مورد پذیرش همه است و آمارهای اخذ شده از پرونده‌های مطروحه در دادگستری نیز حکایت از این واقعیت دارد.

ویژگی‌های حاشیه‌نشینی و حاشیه نشینان

- ۱- حاشیه نشینی ناشی از فقر است.
- ۲- حاشیه نشینی ناشی از تشید رخ مهاجرت‌های روستایی - شهری است.
- ۳- در مناطق حاشیه نشینی، اشتغال غیر رسمی، غیر مولد و انگلی وجود دارد.
- ۴- در مناطق حاشیه نشینی فرهنگ فقر وجود دارد.
- ۵- در مناطق حاشیه نشینی تقدیرگرایی (Fatalism) حاکم است.
- ۶- حاشیه نشینان سواد پائینی دارند.
- ۷- حاشیه نشینان درآمد پائینی دارند.
- ۸- نرخ بیکاری در مناطق حاشیه نشینی بسیار بالاست.
- ۹- حاشیه نشینان در سکونتگاه‌های غیر متعارف و غیراستاندارد زندگی می‌کنند.
- ۱۰- تراکم جمعیت در مناطق حاشیه نشین بسیار بالاست.
- ۱۱- میزان کار کودکان در مناطق حاشیه نشین بسیار بالاست.
- ۱۲- میزان انحراف و جرم در مناطق حاشیه نشین بسیار زیاد است.
- ۱۳- از نظر اجتماعی و فرهنگی، بافتی جدا از بافت جامعه شهری دارند (محسنی، ۱۳۷۱: ۸۸).

مهاجرت، بستر ساز و قوع جرم

بیشتر افراد مهاجری که به شهرها روی می‌آورند، شغل ندارند و از نظر اقتصادی هم دچار بحران هستند. از این رو برای امرار معاش، به پول نیاز دارند و در چنین بحرانی است که انگیزه‌های ارتکاب جرم مهاجران فراهم می‌شود. می‌گویند افغانه در زمستان و در فصل بیکاری، بیشتر مرتكب جرم می‌شوند. این دسته به عنوان مهاجران خارجی، بیشترین توجه را در خصوص ارتکاب جرم به خود اختصاص داده اند، اما سال‌هاست بیماری شهروندی بزرگ، مهاجرت و در بی آن حاشیه نشینی شده است و در این میان تفاوتی میان افغان و غیرافغان نیست. بوی جرم از بستر مهاجرت برمی‌خیزد و در واقع مهاجرت زمینه ساز جرایم محسوب می‌شود. البته نباید حکم مجرم بودن را برای تمام مهاجران صادر کرد. این موضوع را در اظهارات جرم شناسان و جامعه شناسان نیز می‌توان به راحتی جستجو کرد. به مهاجران ایرانی و غیر ایرانی هم محدود نمی‌شود. اگرچه ممکن است در شدت جرم میان این دو نوع مهاجر تفاوت قائل شد، اما در اصل موضوع خدشه وارد نمی‌کند. حاشیه نشینی که خود معلول گسترش شکاف طبقاتی، رشد بی رویه شهرنشینی و مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ است، از جهات متعددی موجب شیوع بزهکاری ها، انحرافات اجتماعی و عوارض ناشی از آنها می‌شود. شرایط نامناسب فیزیکی و معیشت غیراستاندارد حاشیه نشینان، تبعات زیادی بر رفتار آنان دارد که روی آوردن به بزهکاری و مسائل غیرفرهنگی، بخشی از پیامدهای سنتگین آن است. بدیهی است این مساله نیز ناهنجاری‌های گوناگونی را به وجود می‌آورد (تاج زمان، ۱۳۷۶: ۳۲).

علل و عوامل عمده در پیدایش و شکل گیری شهرک‌های اقماری

(۱) مشکلات اقتصادی : کمی در آمد روسای خانوار و بالا بودن بهای زمین و هزینه ساخت و ساز رسمی و گرانی اجاره بهای نتایجی که از تحقیقات و پژوهش‌های انجام شده در بندر عباس حاصل شده نشانگر این امر است که ۶۰ درصد از روسای خانوارهای حاشیه نشین به علت گرانی اجاره بها کپرنشین شده اند و همین نتیجه در خصوص حاشیه نشینان همدان و کرمانشاه نیز بدست آمده و همچنین تفاوت قیمت تمام شده مسکن غیر رسمی با مسکن رسمی از دیگر علل شکل گیری حاشیه نشینی است. حسب اعلام مرکز مطالعات و تحقیقات شهر سازی و معماری در سال ۱۳۷۳ در مجموع قیمت تمام شده مسکن ساخته شده بصورت غیر رسمی حدود ۱٪ مسکن رسمی با ابعاد مشابه می‌باشد (ربانی، ۱۳۸۶: ۳۹).

(۲) دافعه‌های مبدأ (مثل بی چیزی، نداشتن زمین): موجب گریز ساکنین آن از زادگاه‌های خویش و سرازیر شدن آنها بسوی شهرها می‌شود و هزینه بالای زندگی شهری موجب پدید آمدن کانونهای حاشیه نشینی می‌شود.

(۳) قطعه بندی زمین‌ها: عامل دیگر قطعه بندی‌های بزرگ زمین است که موجب افزایش قیمت زمین شده و امکان خرید زمین توسط افراد کم در آمد و کم بضاعت گرفته می‌شود و بنابراین به مناطق حاشیه نشینی پناه می‌برند.

(۴) فقدان منطقه بندی و کاربری نا مناسب زمین: اگر شهرها بصورت مناسب منطقه بندی و توسعه نیابند زمینه برای ساخت و ساز های غیر مجاز فراهم شده و محلات زاغه نشینی بوجود خواهد آمد. همچنین چنانچه زمین‌های مناسب برای خانه سازی به کاربری صنایع و یا دیگر موارد کاربری اختصاص یابد ممکن است محلات فقر نشین شکل بگیرند.

۵) مهاجرت: از عوامل موثر در شکل گیری حاشیه نشینی است مهاجرت افراد از رستاناها و شهر های کوچک به شهر های بزرگ و نیز مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن می باشد. (ربانی، ۱۳۸۶: ۴۶).

تأثیر حاشیه نشین ها برای تهدید امنیت اجتماعی

حاشیه نشین ها جزء مناطق مستعد ارتکاب جرم هستند، فقدان نظرات امنیتی کافی وجود تعداد زیادی افراد نیازمند و بیکار، سطح پایین سواد، فقدان روشنایی کافی در معابر وضعیت جغرافیایی بعضی مناطق همه باعث می شود مجرمین به راحتی در آنجا پناه گیرند و تا زمانی که این عوامل زمینه ساز وجود داشته باشد این مناطق بالقوه جرم خیز خواهند ماند. جوانان حاشیه نشین با فرهنگ و پیشه روزها عازم مرکز شهر می شوند تا کاری دست و پا کنند. با توجه به فقدان تخصص و آموزش کافی، عمدهاً به کار دست فروشی، پهنه کردن بساط، سیگار فروشی، کار در میدان ترہ بار... می پردازند و به این ترتیب به صورت زائد فعالیت های شهری در می آیند. این مشاغل غیر تخصصی و زائد خود به عنوان یک عامل سوق دهنده بسوی جرم عمل می کنند. به عنوان مثال در یک مطالعه مربوط به مشاغل افراد معتمد، همه افراد نمونه مشاغل کاذب و غیر تخصصی داشتند. از دیگر جرائم مطرح در حاشیه نشین ها وجود دارد منکراتی است که به دلیل بروز بیماری های تناسلی و ایدز، اهمیت خاص دارد(کی نی، ۱۳۷۱: ۲۵).

محیط زندگی حاشیه نشینی و ارتکاب جرم

قطعاً در وقوع جرم محیط اعم از محیط اجتماعی و محیط زندگی تاثیر بسزایی دارد. و این امر به اثبات رسیده و در حال حاضر جرم شناسان، جامعه شناسان و حقوقدانان آن را مورد پذیرش قرار داده اند و نظریات و نتیجه تحقیقاتی که انجام شده و به برخی از آنها اشاره شد مبین تاثیر گذاری محیط در وقوع جرایم می باشد حال می خواهیم به برخی جهاتی که بعنوان محیط اطراف فرد موثر در ارتکاب جرم می باشد و شامل تاثیر مسکن و نوع آن در وقوع جرم، تاثیر ساکنان منزل در وقوع جرم و وضع ظاهری مسکن و نیز ارزش و طبع مسکن و نقش جرم زایی همسایگان است، اشاره کنیم.

الف) مسکن و نقش جرم زایی آن: مسکن هر خانواده ای نشانگر سطح اجتماعی و اقتصادی والدین آن خانواده است. والدین با انتخاب محل جغرافیایی مسکن خویش، مستقیماً اطرافیان اجتماعی کانون خانواده خود را در جامعه انتخاب می نمایند و موقعیت کانون خانواده به نوبه خود و در حد وسیعی به برخورد کودک با انواع الگوها و سرمشق های رفتار دامن زده و از این رهگذر اثرات خوب یا بدی حسب مورد در شکل گیری شخصیت کودک بجا می گذارد. اگر کانون خانواده در منطقه ای قرار گرفته که هر روز و بلکه هر ساعت مملو از وقوع جرایم مختلفی می باشد احتمال برخورد کودک با نمونه های متعددی از بزهکاری بیشتر است، نسبت به منطقه ای که این اعمال مجرمانه در آن بندرت اتفاق می افتد. نتیجه اینکه برخورد و مواجهه با اعمال مجرمانه تاثیر مستقیم در افزایش اعمال مجرمانه دارد(بیانلو، ۱۳۸۵: ۳۶).

ب) ساکنان مسکن و نقش جرم زایی آنها: مسکن اگر فاقد حداقل استانداردهای مورد پذیرش شهرسازان و جامعه شناسان و جرم شناسان نباشد و مساحت آن به نسبت ساکنین آن کمتر باشد چه بسا آثار سوء و شومی بر ساکنین آن منزل و علی الخصوص به کودکان و نوجوانان آن منزل خواهد داشت. از جمله این آثار سوء تحت تاثیر قراردادن حیات جنسی کودکان و نوجوانان می باشد. اگر والدین و کلیه اعضای منزل در یک اتاق شب را به سر برند و چه بسا روابط جنسی زن و شوهر تاثیر مخرب در کودک گذارده و موجبات بی بند و باری و انحرافات جنسی در آنها می شود. میوه این کاشانه های محققی احتمال وقوع جرایمی مثل زنا با محارم بیشتر از سایر منازل می باشد. نتیجه تحقیقات انجام شده در مرکز وکرسون فرانسه نشانگر این است که حدود ۲۳/۴ درصد از موارد بزهکاری ناشی از کثرت جمعیت داخلی منزل می باشد. همچنین کثرت جمعیت در محلاتی که از خانواده های محقر و ناسالم تشکیل شده میزان بزهکاری بیشتر از سایر محلات است(بیانلو، ۱۳۸۵: ۶۵).

ج) ارزش مسکن، به بیان دیگر کیفیت مسکن و نقش جرم زایی آن: کیفیت مسکن موثر در بروز بیماریها و نیز موثر در بزهکاری است. نتیجه تحقیقات جرم شناسان مبین این امر است که تاثیر کیفیت مسکن در بزهکاری ۴ برابر بیشتر از تاثیر آن در بیماری است و حدود ۱۷ درصد از بزهکاران و ۴ درصد از بیماران در خانه های پست و کثیف منزل داشته اند(شیخی، ۱۳۸۰: ۳۷).

بند چهارم) همسایگان و نقش جرم زایی آنان: رفتار و برخورد همسایگان در شکل گیری شخصیت کودکان و نوجوانان تاثیر بشزاپایی دارد و این رفتارها و برخوردها می توانند در شکل گیری شخصیت ضجاجتمانی نقش موثری را ایفا نماید.

اعمال مجرمانه یا بزهکارانه قبل یا در حین شکل گیری حاشیه نشینی

۱) تغییر کاربری اراضی : با عنایت به اینکه معمولاً کاربری اراضی که بعنوان حاشیه نشینی شگل گرفته غیر مسکونی است و ممکن است دارای کاربریهای زراعی ، باغات و فضای سبز باشد لذا اولین قدم در ایجاد حاشیه نشینی نقض مقررات مندرج در قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها مصوب ۱۳۷۴ و لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها مصوب ۱۳۵۹ و قانون منع واگذاری اراضی فاقد کاربری مسکونی مصوب ۱۳۸۱ می باشد در حال حاضر تعداد زیادی پرونده در شعبات مختلف دادگاهها در این موارد تشکیل شده و در جریان رسیدگی است.

۲) تصرف عدوانی : مطابق ماده ۶۹۰ قانون مجازات اسلامی تصرف عدوانی جرم است و در صورت احراز شرایط مندرج در ماده مرقوم مرتکب به یک ماه تا یکسال حبس و رفع تصرف عدوانی محکوم خواهد شد . چون از خصایص اراضی حاشیه نشینی تصرف عدوانی و بدون اجازه مالک اصلی آن اراضی، توسط مهاجرین می باشد لذا طرح و اقامه دعاوی در این خصوص اعم از جنبه کیفری و حقوقی آن از مضللات دادگستری ها می باشد . و چون معمولاً دلایل ارایه شده از سوی طرفین برای اثبات مالکیت، استند عادی یا شهادت شهود می باشد که از ناحیه هر دو طرف و بر علیه همدیگر ارایه می شود، رسیدگی و احراز صحت ادعای هر یک از طرفین کاری سخت و طاقت فرسا و وقت گیر می باشد. پرونده های بسیاری در محاکم مطرح شده که معمولاً تاخیر در فصل خصوصت در خصوص آن موجب بروز اختلافات و احیاناً جرایم دیگری می شود.

۳) فروش مال غیر زمینی که اساساً مالکیت آن نسبت به فرد متصرف (حاشیه نشین) به اثبات نرسیده از ناحیه ایشان مورد تصرف و احداث بناء غیر مجاز واقع می گردد و سپس مورد نقل و انتقال به وسیله اسناد عادی و حتی اسناد زسمی مالکیت که در اجرای مادتین ۱۴۷ و ۱۴۸ قانون ثبت اعطا شده ، قرار می گیرد و مالک اصلی زمین که در مواردی دولت نیز می باشد در جریان این روند قرار می گیرد و به استناد سند مالکیت رسمی خویش و دفتر املاک اداره ثبت در مقام اقامه شکایت بر می آید و چون در بیشتر موارد منشاء مالکیت شخص متصرف (حاشیه نشین) مشخص نمی باشد لذا در این موارد جرم انتقال مال غیر اتفاق افتاده و مرتکب را به استناد قانون راجع به مجازات انتقال مال غیر مصوب ۱۳۰۷ و ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام از یک سال تا ۷ سال و نیز رد مال و همچنین جزای نقدي معادل مال مزبور محکوم نمود (احمدیان، ۱۳۸۲: ۲۹۶).

۴) ساخت و سازهای غیرمجاز : هرچند مرجع صالح برای رسیدگی به ساخت و سازهای غیرمجاز کمیسیون های ماده ۱۰۰ قانون شهرداری است ولی مطابق آین نامه امور خلافی دادگستری نیز از حيث تعیین مجازات ارتکاب امر خلافی (ساخت و ساز غیرمجاز) که جریمه به مبلغ بسیار ناچیزی است صلاحیت رسیدگی دارد. همچنین در بسیاری از موارد در مقام مقابله پلیس ساختمان با ساخت و سازهای غیرمجاز ، جرایم دیگری از جمله ضرب و شتم ، توهین و اهانت ، تهدید و تخریب به وقوع می پیوندد که همگی آمار موجودی دادگستری ها را به شدت افزایش می دهند و موجب تراکم کار در این مرجع می گردد.

اعمال مجرمانه یا بزهکارانه در بعد از شکل گیری شهرک های اقماری

۱) سرقت: سرقت از جمله جرایم علیه اموال است و جرم شناسان علی را برای آن بر شمرده اند از جمله فقر و نیاز مالی، بیکاری، اعتیاد، انتقام جویی و کینه و حسد. بیشتر علل یاد شده را می توان در مناطق حاشیه نشین مشاهده نمود. در بیشتر موارد این افراد در محل های مرفه نشین، یا متوسط شهر اقدام به سرقت می نمایند. در مناطق حاشیه نشین سرقت برق، آب و گاز و تلفن نیز شایع است. چون این مناطق خصوصاً در مراحل اول شکل گیری آن فاقد خدمات فوق هستند به نحوی از انحصار و با انجام سیم کشی ها و لوله کشی های پنهانی اقدام به سرقت آب، برق، گاز و تلفن از نزدیکترین محل ممکن (اعم از مسکونی، صنعتی، تجاری و خدماتی) می نمایند(الهیان کیکانلو، ۱۳۸۴: ۳۹).

۲) قتل عمد: تعارض خرد فرهنگ ها، خصوصت و اختلافات دیرینه، سودجویی و تحصیل اموال، جریحه دار شدن غیرت و آبرو و نزاع های اتفاقی و اعتیاد از جمله علل وقوع قتل می باشد. این علل و عوامل به روشنی در مناطق حاشیه ای قابل رویت می باشد. بیشتر قتل های اتفاق افتاده یا در این مناطق صورت می گیرد یا توسط کسانی که در این مناطق زندگی کرده اند به وقوع می پیوندد.

۳) نزاع های دسته جمعی: از جرایم شایع در مناطق حاشیه ای می باشد چون ساکنین این مناطق معمولاً مهاجرین از روستاهای ایلها می باشند و معمولاً در یک محل و در نزدیک هم سکنی می گزینند و در موقعی به سبب درگیری های جزئی حادث شده بین دونفر و حتی کودکان نزاع های دسته جمعی شدیدی که معمولاً منجر به کشته و زخمی شدن عده ای از مざعه کنندگان می شود، رخ می دهد(الهیان کیکانلو، ۱۳۸۴: ۴۴).

۴) تهدید علیه بهداشت عمومی و آلودگی محیط زیست: ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی چنین مقرر داشته است: «هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیربهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زاید، ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه، زباله در خیابان ها و کشتار غیرمجاز دام، استفاده غیرمجاز فاضلاب خام یا پس آب تصفیه خانه های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع می باشد و مرتکبین چنانچه مطابق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند به حبس تا یکسال محکوم خواهند شد». در مناطق شهرک های اقماری، فاضلاب منازل در کوچه ها رها شده، جدول کشی و کانال کشی مناسبی جهت هدایت این آبهای کشی وجود ندارد و این آبهای در سطح کوچه ها در جریان است. خدمات شهری مثل جمع آوری و دفع زباله به آن شکلی که در داخل شهرها وجود دارد در این مناطق دیده نمی شود و در برخی از منازل احشام نگهداری می شود و فضولات آن در منزل و محله منتشر می شود. کشتارهای غیرمجاز و غیر بهداشتی در این مناطق صورت می گیرد و همه این موارد از مصادیق جرم تهدید علیه بهداشت عمومی و محیط زیست می باشد که قابل تعقیب کیفری هستند. همچنین تخلفات بهداشتی که در اماکن عمومی مناطق حاشیه ای مثل مغازه ها و نیز آلودگی های صوتی و آلودگی هوا که در این مناطق مشهود است نیز از همین نوع می باشد(مهديزاده، ۱۳۸۲: ۳۳).

۵) اعتیاد و خرید و فروش مواد مخدر و مشروبات الکلی: توزیع مواد مخدر در این مناطق به راحتی امکان پذیر است و آن هم ناشی از احساس امنیتی است که توزیع کنندگان این مواد در آن مناطق دارند. و بلحاظ فقر علمی و آگاهی ساکنین این مناطق و بیکاری وسیع و جهت رهایی یافتن مقطوعی از برخی فشارهای روحی و غیره میل به استعمال مواد مخدر در این مناطق بیشتر می باشد. برخی از جوانان بیکار و حتی نوجوانان شغل و حرفة خود را خرید و فروش مواد مخدر قرار داده اند و یا مکان و وسائل استفاده از آن را در اختیار متقاضیان قرار می دهند و از این راه به کسب سود نائل می آیند(عبدی نژاد، ۱۳۸۳: ۲۵).

۶) جرایم تصرف عدوانی، مزاحمت و ممانعت از حق: بلحاظ فقدان مالکیت رسمی و مشکلات جانبی آن در این مناطق همیشه جرایم یاد شده بوقوع می پیوندد.

پیامد و اثرات حاشیه نشینی

به دنبال پدیدار شدن اجتماعات حاشیه نشینی مسائل و مشکلاتی دامنگیر شهرها شد که شاید بطور مستقیم است که عوامل بوجود آورنده و تشدید کننده حاشیه نشینی مسبب آن هستند تاثیرات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و گاه سیاسی حاشیه نشینی بر سیستم اقتصادی حاکم بر کل جامعه بر روابط اجتماعی و محیط زندگی شهری و همچنین بر فرهنگی که با آن در تماس هستند، و محیط زیستی که به آلودگی و خطرات موجود در آن دامن می زند بسیار خطرونگ و مخرب می باشد. اغلب از حاشیه نشینان به عنوان یک معضل اجتماعی نام برده می شود اما این پدیده در حقيقة نتیجه ای از تخریب سیستماتیک روابط حاکم قدیمی بر اقتصاد کشور طی دوران تکیه بر درآمد نفت و رواج الگوی مصرف گرایی و گسترش واردات البته گاه نقش عامل سیاسی را نیز در متلاشی کردن جوامع ایلی و روسایی به آن اضافه می کند در کنار آن بورس بازان، رشو خواران و قاچاقچیان حداکثر استفاده و بهره برداری را از مردم و محل این اجتماعات می کنند آسیب های اجتماعی مانند رواج بزهکاری و آدمکشی اعتیاد به مواد مخدر یا پخش و فروش آن و روسيیگری به سرعت در بین آنان گسترش می یابد در جامعه شهری و از آنان به عنوان افرادی بی فرهنگ نام برده می شود که فرهنگی ویژه خود دارند مردم شهری تمايل به ایجاد ارتباط و تماس با آنان نشان نمی دهند خود آنان نیز به ندرت می توانند در بین اجتماعات شهری جایی والا بیابند و با در سازمانهای دولتی راه پیدا کنند این حاشیه زیستن را جامعه شهری به آنان تحمیل می کند آنان به جای سعی و تلاش به شناس معتقد هستند این افراد با احساس حقارت خود را پایین تراز طبقه مرffe شهری بحساب آورده و مشاغل پست را قبول می کنند این افراد به علت دستمزد پایین که خود ناشی از عرضه فراوان نیروی کار غیر ماهر است دارای درآمد ناچیز هستند به همین دلایل قادر به تهیه مسکن بالاتر نیستند و بدین ترتیب حاشیه نشینی همچنان ادامه می یابد استفاده از آلوکها، کپرهای زاغه ها و وجود افراد زیاد و تراکم بسیار در فضاهای محدود از نظر تربیتی روی فرزندان آنان تاثیر می گذارد بسیاری از کودکان در محیطی آلوده و کثیف به دور از مدرسه و بدون هیچ وسیله پرورشی و تربیتی بزرگ می شوند از نتایج دیگر حاشیه نشینی عکس العمل سریع آنها نسبت به ناآرامی های سیاسی است آنان همواره خواهان دولتی هستند که به وضع آنان رسیدگی کند و طرفداری از کسانی می کند که وعده های مختلف به آنان می دهد (شکوبی، ۱۳۶۹: ۴۴).

حاشیه نشینی و تهدید امنیت اجتماعی

یکی از پیامدهای نامطلوب حاشیه نشینی، پا بین آمدن ضریب امنیت اجتماعی در شهرها است. پایین بودن سطح سواد مهاجرین، فقدان مشاغل تخصصی در مقابل مشاغل همچون دستغروشی، کوپن فروشی، فروش مواد مخدر، فروش مشروبات الکلی، دزدی، جنایت، فحشا و گسترش بیماری‌های اپیدمی مانند ایدز و ... همه این موارد به نوعی در فضای حاشیه نشین وجود دارد. این امر به ظاهر مشکلات مناطق حاشیه شهر پنداشته می‌شود اما به نوعی این افراد بیکار که دست غالب آنها آلوده به رفتار شکنی و هنجار شکنی هستند کل فضای شهری را نا امن کرده و از جنبه اقتصادی و اجتماعی موجب بگارگیری نیروهای کاردان در برابر هنجارشکنان و ایجاد فضایی برای نگهداری آنها از یک طرف و اعمال حرکات و رفتارهای نامطلوب در سطح گستردۀ نه تنها امنیت اجتماعی مردم را تهدید می‌کنند و چه بسا امنیت ملی و منطقه‌ای را زیر سوال ببرند. غالباً با گسترش حاشیه نشینی طیف مرffe شهری و تحصیکرده‌ها در ابتدا با پدیده جدا گزینی در سطح شهر و سپس از فضای شهری مهاجرت می‌کنند. بی‌شک حاشیه نشینی رابطه‌ای نزدیک و ناگسستنی با بزهکاری و ارتکاب جرم دارد در واقع باید گفت حاشیه شهرها مکان‌هایی مستعد برای بروز و ظهور انواع جرائم و بزههای است. رشد قاچاق مواد مخدر، گسترش شبکه‌ها و باندهای مافیایی توزیع مواد مخدر که از جمله جرائم مشهود در این مناطق است، بیش از سایر مناطق شهری است که علت این امر نیز کنترل ضعیف و یا عدم نظارت صحیح از سوی نیروهای انتظامی و امنیتی است. نسبت ارتکاب اعمال مجرمانه و خشونت امیز نیز در حاشیه شهرها بیشتر از سایر مناطق شهری است. کمبود پاسگاههای انتظامی به نسبت کسرت جمعیت و فقدان نظارت مناسب و کارآمد در این حاشیه‌ها موجبات انواع ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی را فراهم می‌آورد ضمن آنکه میزان جنایت‌ها، دزدی‌ها، روسپی گری-ها، قاچاق مواد مخدر، نافرمانی از قوانین شهری از آمار بالاتری برخوردار است (مسعودی فر، ۱۳۸۵: ۶۵).

حاشیه نشینی و تاثیر آن در افزایش بزهکاری

دورکیم توسعه شهرنشینی تحت افزایش جمعیت و مهاجرت و حاشیه نشینی را از جمله عوامل موثر بر خارج شدن جوانان از نظارت بزرگترها می‌داند که طی آن از اهمیت و نفوذ سالمدنان کاسته شده و بر سرعت تغییرات و تحولات افزوده است و علت همه رفتارهای غیر عادی را در محیط اجتماعی جستجو می‌کند و در نهایت عقیده دارد که جرم یک پدیده طبیعی و اجتماعی است و بین جرم و فرهنگ محل وقوع جرم ارتباط وجود دارد. گرچه امروزه حاشیه‌ها را جزئی از شهرها می‌دانیم که بافتی مشترک با شهرها پیدا کرده اند ولی حاشیه‌ها اغلب دارای فرهنگ ناباوری هستند و همچنان به مناطق جرم خیز و مشکل زا تبدیل می‌شوند. مناطقی که به گفته برخی جامعه شناسان، فرهنگ فقر منطقه‌ای مشخصه اصلی این مناطق است و جرم و جنایات که زاییده این فرهنگ است که نه تنها تهدیدی علیه ساکنین خود به شمار می‌رود بلکه نگرانی ساکنین شهرها را نیز برانگیخته است. فقدان نظارت امنیتی، وجود تعداد زیادی از افراد نیازمند و بیکار، سطح پایین سواد، فقدان روشنایی کافی در معابر و وضعیت جغرافیایی بعضی مناطق وجود مخربه‌ها و فضاهای خلوت و مخفی همه باعث می‌شود مجرمین به راحتی در آنجا پناه گیرند و تا زمانی که این مناطق بالقوه جرم خیز خواهند ماند. جوانان حاشیه نشین با فرهنگ ویژه روزها عازم مرکز شهر می‌شوند تا کاری پیدا کنند. با توجه به فقدان تخصص و آموزش کافی عمدتاً به کار دست فروشی سیگار فروشی، کار در میدان تره بار و امثال آن می‌پردازند و به این ترتیب به صورت سربار در فعالیت‌های شهری در می‌آیند این مشاغل غیر تخصصی وزاید خود به عنوان یک عامل سوق دهنده به سوی جرم عمل می‌کنند به عنوان مثال در یک مطالعه مربوط به مشاغل افراد معتقد همه افراد نمونه مشاغل کاذب و غیر تخصصی داشتند. با توجه به رشد حاشیه نشینی و کمرنگ شدن مرز حد فاصل میان شهرها حاشیه‌ها از یک سو و افزایش قتل و جنایات در این مناطق از سوی دیگر این مکان‌ها را به مکان‌هایی با ضریب نالمنی بسیار بالا تبدیل کرده است که هر روز شاهد درگیری‌ها، نزاع‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی در این مناطق می‌باشیم (احمدیان، ۱۳۸۲: ۴۴).

حاشیه نشینی و امنیت اجتماعی

واقعیت تحولات بزرگ و مهم در ایران زمینه را برای بروز مسائل اجتماعی فراهم آورده است. در بستر متحول امروز ، فرهنگ دچار تغییراتی گردید و به نوبه خود ، فرد و جامعه را در معرض این تحولات قرار داد. با روند روز افزون شهر نشینی در ایران (حدود ۷۱٪ جمعیت کشور) و تغییر در سبک زندگی، افراد را به واکنش های متفاوتی در برابر این تغییرات سوق داده است(دفتر امور اجتماعی و کم و کیف نظم در کشور به وضوح نمایان است. بنابراین برقراری ثبات و نظم در جامعه و تداوم آن، لزوم بررسی و ارزیابی آنها در سطح کلان جامعه ، از محوری ترین موضوعات به شمار می رود . گسترش شهرنشینی و مهاجرت به شهرهای بزرگ ، ناهنجاری ها و آسیب های فراوانی را به همراه داشته است. به اعتقاد دورکیم در شهرهای بزرگ " وجود جمعی " کم رنگ شده و این تحرک سریع در ساختار اجتماعی و از هم پاشیدگی شبکه ها ، احتمال بروز بی هنجاری را شدت می بخشد. در این اجتماعات ، افراد با قومیت ها و فرهنگ های متفاوت ، حیات اجتماعی جدیدی را آغاز می کنند و با اتکا به یک وحدت اخلاقی و همبستگی ارگانیک ، یکپارچگی جامعه خویش را فراهم می آورند. شهرهای بزرگ و پر جمعیت، بسترهای برای انحراف و گریز از ارزش های حاکم بر جامعه و ایجاد اختلال و نامنی نیز محسوب می شود زیرا عواملی مانند رشد حاشیه نشینی اجتماعی، افزایش یأس اجتماعی، گسترش جرم و جنایت، چند پارگی فرهنگی ، فقر اقتصادی ، فقر فرهنگی، کمبود بهداشت در حومه های شهرها و ... توافق جمعی را در بین گروه های شهری به شدت کاهش می دهد و از همبستگی اجتماعی بالای شهر های کوچک و روستاهای در این قبیل شهرها اثری نیست. شهروندان یا به عبارتی همشهری ها با ایجاد تعاملات و ارتباطات با دیگران ، حقوق اجتماعی را از خلال قوین م وجود باز تولید می کنند؛ آزادی بیان ، آزادی اجتماعات ، مالکیت و ... محصلوں این حقوق است اما فرد حق ندارد با آزادی خود ، دیگران را از آزادی محروم کند(دفتر امور اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه استان مازندران ۱۳۸۲). برای برقراری و استحکام نظام اجتماعی ، ۲ نوع نظم در جامعه وجود دارد؛ نظم بیرونی و نظم درونی در نظم درونی به دلیل نبود اجبار و اعمال قدرت از بالا ، " از موهبت اعتماد اجتماعی دو جانبی، تعهد تعمیم یافته ، نوعی همدلی ملی و ثبات " برخوردار است. با وفاق اجتماعی می توان رفتارهای اجتماعی و تعاوون اجتماعی را پیش بینی کرد و از این طریق زمینه را برای مشارکت و توسعه اجتماعی فراهم کرد. از سویی دیگر با فرایند قدسی شدن متنابو ، کنترل و مدیریت جریان ارزشی عاطفی در جامعه می توان طراوت فرهنگی را نیز حفظ کرد. وضعیت رو به گذار ایران و موقعیت نابه سامان اقتصادی و مشکلات روزمره افراد جامعه ، بحث در مورد فرهنگ و مسائل فرهنگی را به حاشیه رانده بود. در سال های اخیر توجه به فرهنگ و تأثیر ان بر توسعه و پیشرفت ، از ضروریات محسوب می شود و ان چه در بحبوحه ای نا به سامانی های زندگی شهری رنگ اهمیت به خود می گیرد، احساس امنیت و وجود امنیت در تمام ابعاد آن است. اگر فرهنگ را طریقه و شیوه هی زندگی تلقی کنیم ، دامنه نامحدودی را متعلق به فرهنگ دانسته ایم. هر نوع رفتار و عمل فرد در جامعه ، منوط به ارزش ها و هنجارهای فرهنگی خاصی است که در آن رشد و نمو یافته است. گسترش رسانه ها و تولید کالاهای فرهنگی، ارتباطات جهانی و آشنایی با فرهنگ های دیگر و به طور کلی پدیده ای جهانی شدن به تدریج سبک های جدید تری از زندگی و شیوه هی نگرش را به مخاطبان القا می کند و همین امر به پیدایش برنامه های فرهنگی و یا به عبارتی " سیاست فرهنگی " انجامید. با توجه به خصلت تدریجی بودن فرهنگ و عناصر فرهنگی، برنامه ریزی های فرهنگی نیازمند گذر زمان و طرح های بلند مدت هستند تا از تزریق ناگهانی در فرهنگ و بروز نامنی و بی هنجاری در سطح جامعه جلوگیری به عمل آید. در این میان باید اهمیت تحول فرهنگی و نیاز به تغذیه فرهنگی افراد در جامعه را در نظر داشت. گسترش اموزش همگانی ، افزایش طول سالهای تحصیل ، افزایش فارغ التحصیلان دانشگاه ها، فزونی دوره های فرهنگی مسئولیتی موقت جوانان ، رشد نرخ مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان و ... همگی نیازمند مصرف کالای فرهنگی و مقولات فرهنگی است که در ضمن برقراری نظم و ثبات ، بتواند پاسخگوی این مسایل باشد.(ماکس وبر، ۱۳۶۹) بلوک در کتاب خود با نام " اختلال فردی و اجتماعی " خاطر نشان می سازد که افراد هنگامی که بر اثر تغییرات نا به هنگام و عمیق اجتماعی غافل گیر می شوند و از تطبیق دادن خود با ان تغییرات در می مانند، ممکن است ۵ راه در پیش گیرند: ۱) به آداب و رسوم نوین تن می دهند و تلاش می کنند خود را با آن منطبق سازند. ۲) برای خود مشی اخلاقی خاصی ایجاد می کنند و تلاش می کنند که جامعه آن را پیذیرد. ۳) با پرداختن به روش های غیر اجتماعی مانند جنایت و تبهکاری ، علیه نظام موجود طغیان می کنند و بدان حمله می کنند. ۴) از اجتماع دوری می گزینند و مبتلا به امراض روحی گوناگون می گردند.

نتیجه گیری

حاشیه نشینی یک معضل کلان شهری می‌باشد که نشان دهنده ضعف در ساختار اجتماعی و اقتصادی است، حاشیه نشین ها جزء مناطق مستعد ارتکاب جرم هستند فقدان نظارت امنیتی کافی، وجود تعداد زیادی افراد نیازمند و بیکار، سطح پایین سواد، فقدان روش‌نایابی کافی در معابر و وضعیت جغرافیایی بعضی مناطق باعث می‌شود مجرمین به راحتی در آنجا پناه گسترنند. علاوه بر این موارد احساس نامنی در محله، تنها به دلیل جرایم خشونت آمیز نیست بلکه نابهنجاری‌ها و رفتارهای اخلال گران‌های چون اعتیاد، ولگردی، تکدی گری و سرقت، گذشته از اینکه عامل اصلی ترس و احساس نامنی عمومی اند به نوبه خود قطعاً رمزینه رواج گستردۀ جرایم را نیز فراهم می‌نمایند. برای پیشگیری از انهدام اجتماع باید به محض شکسته شدن اولین هنجار فوراً با هنجار شکن برخورد کرد . موضوع حاشیه نشینی یکی از معطلات شهری است که از حیث بستر قرار گرفتن برای ارتکاب جرایم مورد توجه کارشناسان حقوقی و قضایی و جرم شناسی بوده است اینکه جرایم در مناطق حاشیه‌ای بسیار بیشتر از سایر مناطق اتفاق می‌افتد مورد پذیرش همه استو تا زمانی که عوامل زمینه ساز جرم و بzechکاری در این مکان‌ها وجود داشته باشد این مناطق بالقوه جرم خیز خواهد ماند. برای جلوگیری از تاثیرات سوء این پدیده علاوه بر تلاش در جهت اصلاح این ساختارها باید راهکارهایی جهت جلوگیری از گسترش بیدرنگ آن نمود. البته با توجه به اثرات مخرب حاشیه نشینی بر شهر، کاهش مشکلات حاشیه نشینان خصوصاً در زمینه‌های اشتغال، فرهنگ و بهداشت باید نقش پررنگی در مدیریت کلان شهری داشته باشد . در کل باید گفت که آنچه حاشیه نشینی را به فاجعه تبدیل می‌کند محدودیت‌های طبیعی نیست بلکه فقدان برنامه ریزی منطقی انسان در برخورد با محیط است که آن را به یک فاجعه ملی یا منطقه‌ای تبدیل می‌کند. در انتها با توجه به وجود حاشیه نشینی وسیع در کشور و شهرهای بزرگ لزوم بهبود شرایط زندگی در آن مکان‌ها از لحاظ محیطی و اجتماعی با انواع راهکارهای آموزشی و مدیریتی و ارائه خدمات در کنار این مسائل باید به راهکارهایی برای جلوگیری از شکل گیری این مکان‌ها نیز چاره‌اندیشی شود که از دلایل اصلی شکل گیری آنها مهاجرت‌های روستایی می‌باشد ضروری است به تدبیر و راهکارهای صحیح در خصوص کنترل عوامل مهاجر فرسنی از روستاهای و شهرهای کوچک و مناطق محروم اندیشید و به بهبود شاخص‌های توسعه فرهنگی و اقتصادی و سلامت محله ای ... در این مناطق برای جلوگیری از مهاجرت و گسترش حاشیه نشینی و بروز عوایب منفی ناشی از آنها پرداخت. آنچه که اکنون بعنوان حاشیه نشینی شناخته شده جزء جریان دیرپا و تاریخی مهاجرت جمعیتی جویای کار و رفاه و گریزان از روستاهای و شهرهای کوچک به لحاظ دافعه‌های آن و نیز پس از آن شدن فقر از درون شهرها به حاشیه آن ، چیز دیگری نیست و این فرآیند معلول طبیعی توسعه است در گذر از روستا نشینی به شهر نشینی و در طی مسیر توسعه مطمئناً با این پدیده اجتماعی مواجه خواهیم بود و تا زمانی که حاشیه‌ها در برابر شهرها قرار گیرد حاشیه نشینی پدیده ای ناهنجار و ناپذیرفتی است ولی زمانی که به پیشینه تاریخی این پدیده نگریسته شود آن را یک جریان دائمی ، ماندگار و گریز ناپذیر و حتی به عقیده برخی کارشناسان لازم و مفید برای توسعه می‌دانند. پس این عقیده که باید مناطق حاشیه نشینی را تخریب کرد قابل دفاع نمی‌باشد و می‌باشد با ساماندهی آن و فراهم کردن امکانات مورد نیاز برای حاشیه نشینان و کم کردن فاصله و خلاء موجود بین آنها و شهرنشینان اقدام کرد و این امور که از لوازم و مقدمات پیشگیری و کاهش میزان جرایم در این مناطق است امکان پذیر نمی‌باشد مگر با مشارکت و همکاری و همدلی کلیه دستگاه‌های مسئول، اگر چنین مشارکتی صورت پذیرد و راهکارهای توصیه شده در قبل بکار گرفته شود مطمئناً نظاره‌گر ایجاد و گسترش حاشیه نشینی در کشور و به تبع آن گسترش جرم و جنایات نخواهیم بود.

امروزه عوامل و عناصر مختلفی در بروز آسیب‌های اجتماعی و جرایم در کلانشهرها مؤثر می‌باشد. از جمله این عوامل به نارسایی‌های فرهنگی و اجتماعی، تراکم نامناسب جمعیتی، تنوع قومی و تضادهای فرهنگی، بیکاری، فقر اقتصادی و رواج مشاغل کاذب مهمترین عوامل رشد و گسترش جرایم شهری می‌توان اشاره کرد. حاشیه‌نشینی از جمله پدیده‌های ناشی از فقر فرهنگی و اقتصادی است که در تشديد و تسهیل آسیب‌های اجتماعی و جرایم شهری نقش بسزایی دارد. به طوری که رابطه مستقیم و دو سوی های بین آسیب‌های اجتماعی و حاشیه‌نشینی وجود دارد. یعنی حاشیه‌نشینی و آسیب‌های اجتماعی علت و معلول یکدیگرند. از عوامل تشید کننده آسیب‌های اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین می‌توان به عدم توجه مسئولین به عدالت اجتماعی و اقتصادی در سطح شهر و عدم توانمند سازی حاشیه‌نشینان اشاره کرد. خدمات رسانی و فراهم نمودن تسهیلات برای توانمندسازی ساکنان مناطق حاشیه‌نشین از طریق آموزش‌های مناسب و ایجاد مشاغل تعاضی در سطوح خرد می‌تواند در پیشگیری و کاهش جرایم شهری بسیار مؤثر باشد. پایین بودن سطح تحصیلات ساکنان بومی و ضعف آگاهی‌های اجتماعی موجب شده این قشر از جامعه نقش ضعیفی در توسعه و تعالی جامعه شهری داشته باشند. پایین بودن سطح آگاهی حاشیه-

نشینان موجب شده در تولید اقتصادی جامعه هم نقش اندکی داشته باشند. بنابراین توسعه فرهنگی و آموزش‌های لازم در ابعاد اجتماعی و اقتصادی و به ویژه توسعه اشتغال مفید، مهم‌ترین راهکار ساماندهی حاشیه‌نشینان شهری است.

منابع و مراجع

- (۱) دانش، تاج زمان، ، ۱۳۷۸، مجرم کیست و جرم شناسی چیست، چاپ سوم ، تهران: انتشارات کیهان.
- (۲) سیدی، علی، ۱۳۸۴ ، تحلیل مکانی فضایی مشکلات مراکز جمعیتی(شهر روستا)حاشیه شهر مشهد، پایان نامه دکترا، دانشگاه آزاد اسلامی تهران.
- (۳) صدیق سروستانی، رحمت الله، ۱۳۸۱ ، آسیب شناسی اجتماعی ، چاپ دوم ، تهران: انتشارات آن.
- (۴) عبادی نژاد، سیدعلی، ، ۱۳۸۳ ، نقش حاشیه نشینی در بروز نامنی ، فصلنامه مرز واندیشه، دانشکده مرزی انتظامی، سال دوم، شماره ۴.
- (۵) مسعودی فر، رضا. تاثیر حاشیه نشینی در وقوع جرم، تهران، انتشارات سلسیل، ۱۳۸۵.
- (۶) بیانلو، یوسف؛ بررسی رابطه عوامل جمعیت شناختی و شرایط بوم شناختی با نوع جرم و نرخ جرم در شیراز، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز، دانشکده علوم اجتماعی، ۱۳۸۵.
- (۷) ستوده هدایت الله آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات) ، انتشارات آواری نور ، ۱۳۸۰.
- (۸) عابدینی در کوش، سعدی، درآمدی بر اقتصاد شهری، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی. ۱۳۶۴.
- (۹) انصاری، عبدالمعبد، ایرانیان مهاجر در ایالات متحده ، پژوهشی در حاشیه نشینی دوگانه، ترجمه دکتر ابوالقاسم سری، تهران: نشر آگه، ۱۳۸۱.
- (۱۰) شکوبی، حسین، جغرافیای اجتماعی شهرها (اکولوژی اجتماعی شهر). چاپ دوم، تهران: نشر جهاد دانشگاهی. ۱۳۶۹.
- (۱۱) جرم شناسی نظری ، ریموند گسن ، ترجمه مهدی کی نیا ، انتشارات مجد ، اردیبهشت ۱۳۷۷
- (۱۲) محسنی، رضاعی، بررسی عوامل موثر بر حاشیه نشینی و عوارض ناشی از آن در خاک سفید تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی. ۱۳۷۱.
- (۱۳) احمدیان، محمدعلی حاشیه نشینی؛ ریشه‌ها و راه حل‌ها، اندیشه حوزه، شماره ۴۳ و ۴۴، آذر اسفند ۱۳۸۲، (از صفحه ۲۷۶ تا ۲۹۶).
- (۱۴) الهیان کیکانلو، حمید. بررسی رابطه عوامل محیط طبیعی و اجتماعی در پیدایش جرم و روند آن در شهر بجنورد. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی. ۱۳۸۴.
- (۱۵) شیخی، محمد. تبیین فرایند شکل‌گیری و دگرگونی سکونتگاه‌های خودروی پیرامون کلانشهر تهران مطالعه موردی اسلام شهر، نسیم شهر و گلستان، پایان نامه دکتری رشته شهرسازی، دانشگاه تهران. ۱۳۸۰.
- (۱۶) اصغری زمانی، اکبر ، پژوهشی در روند حاشیه نشینی ایران (مطالعه موردي تبریز) ، صص ۳۸ و ۳۹